

Inleiding op het boek Habakuk

Achtergrond

Het boek Habakuk is het achtste boek van de Twaalf Profeten en vormt een tweeluik met het voorafgaande boek Nahum. Waar Nahum het einde aankondigt van de Assyriërs, gaat het Habakuk vooral om de onderdrukking door hun opvolgers. Het loflied op JHWH als machtige helper aan het begin van het boek Nahum wordt weerspiegeld aan het slot van het boek Habakuk.

Het enige historische aanknopingspunt in het boek Habakuk is de vermelding in 1:5 van de grote dreiging door een 'grimmig, onstuimig volk': de Chaldeeën. Dit volk speelt ook een rol in het boek Daniël. De Chaldeeën stamden uit het zuiden van Mesopotamië en stichtten aan het einde van de zevende eeuw v. Chr. het nieuw-Babylonische rijk, dat de heersende rol van de Assyriërs overnam. Ook Juda kreeg met hen te maken. De vreugde over de val van de wrede Assyrische overheersers was van korte duur, want men bleek slechts van het ene kwaad in het andere te zijn overgegaan. De naam Habakuk klinkt eerder Babylonisch dan Hebreeuws. Het is mogelijk de naam van een plant en lijkt voor de betekenis van de persoon van de profeet en zijn boodschap geen betekenis te hebben. De stijl van de tekst zegt wellicht wel wat over zijn functie. Habakuk is in gesprek met JHWH, eerst in de vorm van klaagliederen, tenslotte in een loflied. Dat laatste is zijn reactie op het antwoord dat hij van God krijgt. De meest voor de hand liggende plaats voor een dergelijk contact tussen God en mens is de tempel in Jeruzalem. Het optreden van Habakuk kan hebben plaatsgevonden in de tijd waarin de Babylonische dreiging toenam, een dreiging die zou resulteren in de verwoesting van de tempel in 587 v. Chr.. Waarschijnlijk was Habakuk iemand die daar als profeet werkte op zijn eigen plek ('mijn post op het bolwerk' volgens 2:1), om de woorden van JHWH door te geven.

Thema

Het gaat in het boek Habakuk om de vraag naar God en de macht van het kwaad. Eerst wijst de profeet op het kwaad in eigen kring in Juda en Jeruzalem. Men kan hier denken aan de koningen Joachaz en Jojakim, van wie in 2 Koningen (23:31-24:4) een weinig positief beeld wordt geschilderd. De komst van de Chaldeeën wordt gepresenteerd als een strafmaatregel van JHWH. Dezelfde gedachte vinden we bij Jeremia, al spreekt deze meer verhullend over 'volken uit het noorden' (Jeremia 1:14-15). Het is een herhaling van zetten. Volgens het boek Rechters reageerde God al vaker op de zonden van Israël door buitenlandse overheersers te sturen. Ook de Assyriërs waren eerder door Jesaja betiteld als 'de stok waarmee God in zijn woede slaat' (Jesaja 10:5). Bij diezelfde profeet is echter te lezen dat God zijn grenzen stelt: de Assyriërs zijn Gods werktuig en moeten niet denken dat zij hun eigen gang kunnen gaan, 'alsof de stok optilt wie hem omhooghoudt' (Jesaja 10:15). Zo zal volgens Habakuk JHWH ook de Chaldeeën hun plaats wijzen.

Niettemin roept het mateloze geweld van de Chaldeeën nieuwe vragen op. Als reactie daarop wordt de macht van God over heel zijn schepping bezongen. Dat biedt ruimte aan de hoop dat de later nog vaak aangehaalde uitspraak in 2:4 (zie bijvoorbeeld Romeinen 1:17) geen loze kreet is: 'Wie niet oprecht is kwijnt weg, maar de rechtvaardige zal leven door zijn trouw'. Daarbij moet wel bedacht worden dat deze tekst in het Nieuwe Testament een andere lading krijgt.

Opbouw

Het boek Habakuk is te lezen als een spel van vraag en antwoord. In 1:2-4 formuleert de profeet zijn klacht: hoelang wacht God nog met ingrijpen tegen het geweld van de onrechtvaardige? Als antwoord zegt JHWH in 1:5-11 dat hij de Chaldeeën op Juda los laat. De profeet stelt echter vast dat dit middel zelf een godgeklagde kwaal wordt (1:12-17). God zegt daarop dat de belofte aan de

rechtvaardige vervuld zal worden (2:1-4). De onrechtvaardige wordt ontmaskerd en krijgt vijfvoudig het onheil aangezegd (2:5-20). Daarop bezingt de profeet JHWH als een oppermachtige krijger en redder (hoofdstuk 3).

Binnen deze opbouw valt de nadruk op het juiste spreken over God en het goddelijke. Aan het slot van het eerste antwoord klinkt het verwijt jegens degene 'die van zijn kracht zijn god maakt' (1:11). Aan het slot van het tweede antwoord wordt het verschil de Schepper en zijn schepping benadrukt: 'Aarde, wees stil voor hem!' (2:20). Aan het eind van het lied zijn de verhoudingen duidelijk: 'God, JHWH, is mijn kracht' (3:19).

Aantekeningen

1:12

tekst Wij zullen toch niet sterven?

com De oorspronkelijke tekst is hier: 'Gij sterft niet'. Deze tekst werd als mogelijk aanstootgevend opgevat. Om elke gedachte dat God zou kunnen sterven uit te sluiten werd de Hebreeuwse tekst in de latere tekstoverlevering gewijzigd.

2:1

tekst Ik ga nu op mijn wachtpost staan

com Dit herinnert aan Micha 7:7.

2:4

tekst de rechtvaardige zal leven door zijn trouw.

com Deze tekst wordt meermalen geciteerd in het Nieuwe Testament: in Romeinen 1:17, Galaten 3:11 en Hebreeën 10:38. Daar is echter steeds sprake van geloof, in plaats van trouw. Ook in de Griekse vertaling van dit vers in de Septuaginta staat geloof. Het Hebreeuwse woord dat hier gebruikt is duidt op een waarachtige en trouwe levenshouding, waarmee men zich aan God en zijn woord bindt.

2:5

tekst Zo bedrieglijk als de wijn is

com In de oudste ons bekende tekstgetuige, een commentaar op Habakuk gevonden bij Qumran, staat – met slechts een geringe wijziging in het Hebreeuws – 'bezit' in plaats van 'wijn'.

2:12

tekst Wee hem die een stad bouwt op bloed

com Dit beeld verbindt deze profetie met de voorafgaande boeken van Micha (Micha 3:10) en Nahum (Nahum 3:1).

3:3

tekst God komt uit Teman, de Heilige komt uit de bergen van Paran.

com Teman en Paran behoren bij het gebied van Edom, ten zuidoosten van de Dode Zee. Dat verwijst naar Gods verschijning aan Mozes en het volk Israël op de Sinaï. Zie Deuteronomium 33:2 waar deze plaatsnamen met elkaar aan deze belangrijke gebeurtenis zijn verbonden.

3:6-10

com Hier wordt vrijwel woordelijk herhaald hoe Nahum 1:4-5 de indrukwekkende verschijning van JHWH beschrijft. Zo worden de tussenliggende oordeelsaankondigingen over de Assyriërs en de Chaldeeën met elkaar verbonden.